

BLAZOVICH LÁSZLÓ

Rendhagyó helytörténet

Az emberiség története nagy birodalmak egymást követésében, eszmék és áramlatok, a korszellemekek és a kultúrák változásaiban ragadható meg. A világtörténelem és az egyes országok, valamint népek története régóta foglalkoztatja minden kor emberét. Mivel személysége lokalitásában meghatározott, azaz helyhez kötött, a történelem viharait és hét-köznapjait egyaránt a maga lakóhelyén, faluja vagy városa népének közösségében éli meg. Ezt tették Hódmezővásárhely mindenkori lakói a település története során. Az egyes helyek lakói épp úgy vagy talán még jobban érdeklődtek és érdeklődnek településük, ősük múltja, mint a nagy történelmi sorsfordulók eseményei iránt. Éppen ezért fogtak hozzá történetük írásba foglalásához.

Minden település, esetünkben város bizonyos tekintetben egyedülálló, mondhatnánk, individuum. A városoknak és a bennük lakó embereknek ezer arca van, és számos vonásban különböznek egymástól. Egy-egy várost, és a városok jellemzőit általában a városkép a városszerkezettel, az utcákkal, terekkel és az épületekkel, a benne lakó emberek (nemzetiségük, fő foglalkozásaik), valamint az emberek közötti társadalmi, gazdasági és személyes kapcsolatok határozzák meg. Egy-egy városnak mint településnek a helyzetét – főképp az iparosítás előtt – döntően befolyásolja földrajzi környezete, forgalmi helyzete és közvetlen vidékével kialakult kapcsolatrendszere. Mindezek megjelentek az eddig született városmonográfiákban, amelyek szerzői a levéltárak kóablakait kitarva nagy szorgalommal gyűjtötték össze az illető településekre vonatkozó történelmi adatokat, és készítették el városuk történelmi monográfiáját, amely munkák tulajdonképpen városbiográfiák: egy-egy tárgyalt város életrajzát mutatják be. Az alapos, sok munkaráfördítással és szakszerűen készített művek – mint például Szeremlei Samu öt kötetes Hódmezővásárhely története – adatait máig hasznosítják a kutatók. E szerzők széles csapást vágtak kutatásukkal településük történetében, amelyen haladva könnyebben jutnak előre az utánuk jövő szerzőtársak.

A várostörténelmi kutatásnak egy másik módszere az, amikor összehasonlító elemzéseket végeznek a tudósok. A várost mint a városhálózat egységét fogják fel, és keresik azokat a jelenségeket, rokon vonásokat, amelyek alapján azonosságokat és hasonlóságokat állapíthatnak meg, ezek segítségével feltett kérdéseikre mélyebben fekvő okokat feltárva elvontabb, szintetizálható válaszokat kaphatnak. Az alábbiakban efféle megoldásokat szeretnénk bemutatni.

Mint ismeretes, Hód és Vásárhely, a mai város két elődje az egykori Tisza meander, a Hód-tó és Kis-tó partján helyezkedett el, amelyek a 19. század második felében bekövetkezett lecsapolásuk idejéig kapcsolatban álltak a főfolyóval. Az előbbi a tavak délkeleti, az utóbbi azok északkeleti magas partján feküdt. A két települést az alacsonyabb részeken

állandó és ideiglenes vízállások, tavak, laposok és erek karéjozták, amelyek bizonyos védtettséget biztosítottak az ott élt lakosság számára. A város olyan szerencsés helyzetben van, hogy ezek a domborzati objektumok, illetve azok helyei máig jól kivehetőek a figyelő szem számára. Nem minden várossal van ez így. A közeli Szeged (Alsóváros, Felsőváros és Palánk) a Tisza partján elhelyezkedő három kiemelkedő szigetre települt, Makó pedig a Maros és a belé szakadó Fok nevű ér partjára. Gyula és Békés ugyanígy a Körös, Arad pedig a Maros mellé. Eredeti domborzatuk már kevésbé követhető nyomon, mint Vásárhelyé. Ám nemcsak az Alföldön jellemző az éltető vizek mellett kialakult település-lánc, így van ez másutt is. Akár Buda és Pest, akár Győr és mások példáját vehetjük.

A mai Vásárhely elődjét képező két hely egyúttal két falu, a Tisza árterét magába foglaló Rétság, és e vidéket a folyótól távolodva követő Mezőség találkozása mentén alakult ki. Másutt szintén két gazdasági tekintetben egymástól eltérő terület, mint például hegyvidék és síkság találkozása adott lendületet emberi lakott helyek kialakulásának, lásd a közeli Arad-Hegyalján létrejött településfűzért.

A domborzat csak rövid időszakot tekintve tűnik állandónak. Ha radikális geológiai változások nem is következnek be, a szél, a folyók és egyéb vizek munkája nyomán változik, és vidékünkön különösen a 18. század óta az ember környezetét formáló tevékenysége ugyancsak alakítja. Amíg a középkor végéig vidékünk népe a környezetéhez igazodó, alkalmazkodó életformát élt, utána törekedett érdekeinek megfelelően átalakítani lakóhelyének színterét. Korábbi helyi feltöltések, lecsapolások után a 19. század közepén meginduló Tisza-szabályozás, az ország eddig terjedő legnagyobb építkezése a rétségi területet az árterekre szorította vissza, amelynek következményeként egyes ősmesterségek (pákász, rákász, stb.) képviselői eltűntek, mások (vadász, halász, pásztor) létszáma csökkent. Megnövekedett viszont a szántóként művelhető és legelőként hasznosítható területek száma. Vásárhelyen más hatással is járt a szabályozás. A városnak megszűnt a kapcsolata az élő Tiszával, attól távol került, sőt a Hód tó területét kiszárították, és ott, ahol csónakokat és bögös hajókat ringatott a víz, ma új városnegyed terül el.

A települések nagyságát (méreteit, népességének számát) elsősorban forgalmi helyzetük határozza meg. Döntően ettől függ, hangsúlyos vagy jelentéktelen helyet foglalnak-e el a településhálón, a települések térbeli rendjében. Buda és Pest területén tíz főút futott össze a középkorban, a tizenegyedik a nagy vízi út volt, a Duna. Temesvárt négy főút és a Bega folyó szelte át, Szegednél három főút találkozott és két nagy folyó. A középkori Hód-vásárhelyen öt mellékút futott össze, és vízi útja a vízállástól függően került használatba. A forgalmi helyzet tehát kijelölte helyét. Nem emelkedhetett több gyűrűs piacközponttá, viszont piaci alközpontként, egy piacyűrűs településként kiemelkedett az öt körülvevő társai közül. A későbbiekben a nagy vasútépítkezések hoztak változásokat az ország településhálózatán. Erőteljes fejlődésnek indultak a vasúti csomópontok, pl. Szolnok, Békéscsaba, Arad, Szabadka. Mások megálltak fejlődésükben, stagnáltak, mint például sok Tisza-menti város Csongrádtól Zentáig. Hódmezővásárhelyen 1870-ben adták át az Alföld-fiumei vasút Békéscsaba–HMVhely–Szeged szakaszát, amely lendített a város gazdasági helyzetén, a város történetének egyik virágkorát élte a monarchia időszakban. A településhálón addigi helyzetét megerősítette, ám két piacyűrűs településsé nem tudott felemelkedni. Akkor kivívott helyét azonban máig megtartotta.

Egy-egy országon belül egészen az ipari társadalom kialakulásáig a városok hierarchikus rendjének kialakulásában a forgalmi-gazdasági helyzet mellett jelentős szerepet játszottak más tényezők: kialakult-e területükön állami, egyházi vagy uradalmi központ, létezett-e intézményeik között főúri rezidencia, vagy milyen szerzetes rendek telepedtek le az illető városban, valamint létrehoztak-e oktatási intézményeket. Eme tényezők birtokában a települések gazdasági erejüknek megfelelő jogállást harcoltak ki maguknak, amely különböző kiváltságok elnyerésében nyilvánult meg.

Magyarországon a középkorban így alakult ki a hét szabad királyi város: Buda, Sopron, Pozsony, Nagyszombat, Bártfa, Eperjes, Kassa, és nyolcadikként Mátyás király uralkodásának idejétől Pest csatlakozott hozzájuk. E városok rendelkeztek a legtöbb kiváltsággal, bírósági fellebbezési fórumuk pedig a tárnok szék volt. Másképpen tárnoki városoknak nevezzük őket. A következő csoportot Kubinyi András elnevezésével királyi szabad városoknak hívjuk, ők a személynökhöz fellebbezhettek. Mások mellett Székesfehérvár, Esztergom, Lócse, Kiszszeben, Szokolca, Szeged és Gréchegy (Zágráb) tartozott közéjük. Amint látjuk, fontos volt a fellebbezési fórumuk, ami a szabadságuk fokát fejezte ki, ugyanis nem közvetlenül uruk, a király alá tartoztak peres ügyekkel. Mint királyi városok további csoportot képeztek a bányavárosok, akik közé az alsó-magyarországi bányavárosokat, valamint Nagybányát számítjuk. Egy újabb csoportot ölelnek fel az erdélyi szász városok Kolozsvárral együtt. A II. Mátyás király koronázása után alkotott 1608. évi I. tc. 10. §-át követően a fenti városok jelentős részét, majd a később a kiváltságokban részesülő városokat egységesen szabad királyi városoknak nevezték, megkülönböztetve őket a mezővárosoktól.

A mezővárosok képezték a magyar városok másik nagy csoportját. Nevük nem arra utal, hogy lakóik mezőgazdasággal foglalkoztak, hanem a „mezőváros” név megkülönböztetést jelent a kulcsos vagy kerített városokkal szemben. A mezővárosok csoportja sem egynemű. Közülük kiemelkedve élükön álltak a földesúri városok. Lehetnek olyanok, amelyeket a király közvetlenül birtokolt, vagy egy püspök, esetleg főurak városai voltak, és falal övezettek is lehettek. Egy másik kategóriát a szabad mezővárosok képeztek, amelyeknek az utódai a középkor után a szabadalmas mezővárosok lettek, ezek kiváltságlevéllel rendelkeztek. Gyula városának például Corvin János 1496-ban adott privilégiumlevelet. Utánuk következett a mezővárosok (oppidumok) tarka sokasága, hozzájuk tartozott a középkori Hódvásárhely, a mai város elődje, majd őket követték az ún. possessio-oppidumok, amelyek a mezőváros és falu határán álltak kevés körzeti funkcióval, talán óriásfalvaknak is nevezhetnénk őket. Vásárhely közelében efféle település lehetett Csomorkány és a Szentés határában állt Dónáttornya.

Amint láttuk, a középkori Hódvásárhely kiemelkedett környező falutársai közül, ám megmaradt a mezővárosok táborában. Mit jelentett ez az állapot? A városnak a 15. század közepére (1455) kialakult a bíró vezette tanácsa tizenkét esküdttel, önálló plébániával rendelkezett, az első adatunk erről a pápai tizedjegyzékekből maradt ránk 1333-ból. Hosszabb ideig uradalmi központ volt, amint ez feltételezhető egy 1446-os oklevélből, amelyből azt is megtudjuk, hogy Hunyadi János kezére került. Valószínűleg kastélyát, amelyet 1553-ban említettek, a Hunyadiak birtoklása alatt építették, hiszen 1478-ban Szilágyi Erzsébet Vásárhelyre hívta komlói, csomorkányi, hegyesi és szentlőrinci jobbágysait, tehát uradalmi központként létezett. Az egykori kastély helyét a Serház téren lokalizálhatjuk. A hetipiacot a középkori Hódvásárhelyen csütörtökön tartották, ezen kívül három országos

vásárt is rendeztek a mezővárosban, amelyek alapján Kubinyi András a részleges város-funkciót ellátó mezővárosok közé sorolja településünket, amely úti csomópontként létezett. Szabadka, Szolnok, Szentes, Szer, Zenta és talán Makó társaságában foglalta el az említett helyet a környező települések között, közülük messze kiemelkedett Szeged, amelyet a szerző szempontjai alapján az elsőrendű városok közé helyezett. A bemutatott kis összevetésből kiderül: a mai magyarországi városhálózat tulajdonképpen a 15–16. század fordulójára kialakult, később csak kisebb módosulások következtek be, lásd Szer (Ópusztaszer, szerepét később Kistelek vette át) és Szolnok példáját.

Városunk középkori elődje a környékén betöltött centrális szerepét a török hódoltság idején ugyancsak megtartotta, a legkisebb török területi igazgatási egység, náhije székhely lett. Bár a török világ megszűnése után területi igazgatási funkciót nem látott el, piackörzetként – tehát gazdasági tekintetben – korábbi szerepét megtartotta, sőt növelte kialakult nagy határára támaszkodva.

Kis kitérőként néhány szót ejtünk erről. Az Alföldön a középkor aprófalvas településhálózata a falupusztásodás folyamata következtében fokozatosan ritkult. A jelenséget felgyorsította a nyugati piacokon kiváló húsaruként eladható szarvasmarha tenyésztésének fellendülése a 15. század második felében. E gazdálkodási formát csak a 18–19. század fordulóján kezdte felváltani a szántógazdálkodás nagyobb méretű elterjedése. Mivel a szarvasmarha-tartás téres legelőket igényelt (pontosan ismerték, mekkora terület tart el egy jószágot), az aprófalvak lakói a hozzájuk közel eső településekre költöztek, és így alakultak ki a nagyhatárú alföldi mezővárosok, amelyek egyik markáns tagja lett Hódmezővásárhely.

A falupusztásodás folyamatának nagy lendületet adtak a török hadjáratok, közülük vidékünkön a tizenöt éves háború azon időszaka, amikor a krími tatárok a Maros mentén telelve kiélték a vidéket. Maga Vásárhely is ekkor néptelenedett el kis időre hosszú története során ezen egy alkalommal. A város újra települt, a környező elpusztult falvak és határjuk területét a vásárhelyiek bérelték uraiktól, és nagy haszonnal legeltették rajtuk állataikat. Így alakult ki nagy határa, amelyen a szántógazdálkodás terjedésével megjelentek az ún. lakótanyák, amelyeket a szocialista-kommunista időszak tanyapusztító furorja sem tudott teljesen felszámolni. A város és tanya kettőssége mint sajátos településforma Hollandiától Japánig megtalálható, azonban sajátos alföldi és benne vásárhelyi karaktere egyedülálló.

A 19. század második felében a mezőgazdasági konjunktúra és a hozzá kapcsolódó helyi kisipar révén lakosságában és gazdasági erejében izmosodó város 1873-ban Deák Ferenc segítségével („azt hiszem, ama nagy magyar város érdekében a képviselőház tart fenn magának annyi időt, amely alatt a törvényjavaslatot napirendre tűzhesse, tárgyalhassa, és törvénybe cikelyeztesse”) elérte az önálló törvényhatósági jog megszerzését, amellyel kilépve a megyei hatáskörből közigazgatási tekintetben a legjelentősebb magyar városok közé emelkedett. A tanácsrendszer bevezetése után, jöllehet 1950 és 1962 között megyeszékhely lett, fenti jogállását elvesztette, ám büszke és érzékeny lakói nem felejtették el városuk és maguk korábbi jogállását, és a rendszerváltozás után visszaszerezték azt a megyei jogú város rangjának elnyerésével. Kevés nem megyeszékhely város büszkélkedhet e címmel napjainkban.

Az Alföldön részint az építőanyag, részint a történelem viharai miatt kevés építészeti emlék maradt fenn. A települések alaprajzát szintén csak rekonstruálni lehet. Vásárhely

esetében ugyancsak ez a helyzet. Néhány támpontunk azért van. Domborzati objektumok, köztük a Hód-tó és a kisebb tavak, továbbá egyes oklevelekben és a török defterekben fennmaradt utcanevek: Hód, Félször, Kanizsa, Kazsó, Kis, Nagy, Szentgyörgy, Tarján, Új, Vásárhely. Mielőtt elhelyezzük őket térképünkön, annyit illik tudnunk, hogy a közép- és törökkori utcák magukat és a környéküket jelentették egyszerre, úgymond egy-egy városnegyedet.

A Hód utca az egykori Hód település nagy részét jelentette. A Makóra vezető országút része volt, hiszen Makó egyik középkori utcáját Hód utca névvel illették. A Campus Houd (Hód mezeje) pedig egészen Makó alá nyúlt el. A Félször utca fél utca lehetett a Hód tó északi partján a mai Bocskay utca helyén. A Kis utca a mai Petőfi Sándor utca nyomvonalára mentén futhatott, nevét a Kis utcai tized örökölte a későbbi korra. A Nagy utca a Szentek felől a Hód-tó gázlóján át vezető országút városi szakaszát jelentette. A város legrégibb lakott területe volt, itt laktak a gazdagok, amint más magyar városokban is a Nagy utcában. Szentgyörgy az országos gyakorlat szerint az egyik templom utcája lehetett annak patrocíniumáról elnevezve. Tarján nevét a városrész neve máig őrzi. A későbbi Új utcai tized, amelynek főutcája a Klauzál utca volt, az Új utca nevét őrizte meg. Vásárhely utca vagy városrész a középkori Vásárhely területét jelentette. Nevükből kiindulva a Kanizsa és Kazsó utcákban délszlávok laktak, akiket Hunyadi János telepített le a városban, és annak elnéptelenedéséig ezen utcákban laktak. Helyük ma már meghatározhatatlan. Íme, a Hód-tó karéjához illeszkedő középkori városrajza, amelyhez a lakosság szaporodása nyomán újabb és újabb negyedeket illesztettek.

Az így kialakult városban éltek és élnek a vásárhelyiek. Épített örökségük a korábbi századokból alig maradt, a 19. és 20. század fordulóján kialakult városkép azonban mintegy száz évig uralkodott a városon, amelynek egyedi jelleget adtak a sárga-piros klinkertéglás házak, a körtöltés téglafala, a múlt századforduló hangulatát idéző Kossuth tér egyéges térfalával és szobraival.

Szerencsés az idegen, aki a Népkert állomás felől érkezik a városba, mert – amint már Németh László észrevette – a téglafal magasba emeli a várost. Aki pedig tovább utazik meglátja sok tornyát, amelyek közül ma sokat takarnak a város múltjához és karakteréhez nem illő tízemeletes házak. E tornyok láttán az utazó elgondolkodhat azon, milyen nagyszámú és sokvallású nép lakja a települést, amely hitének állhatatosságát templomok és ég felé törő tornyai emelésével fejezte ki.

A várost lakó népesség a középkor óta kontinuos, mert a török alatt rövid időre elmenekültek nagy része a vész elmúltával visszaköltözött, amint tették ezt a szomszéd város, Makó lakosai. A török után új beköltözők is érkeztek. Az új birtokos család tagjai, a Károlyiak katolikusokat telepítettek a török időkben reformátussá lett népesség közé.

A város történetének sajátossága, hogy a török időket nem tekintve a várost és környékét mindig nagyúri családok birtokolták. Kezdetben feltehetően a király, mert később, a 13. században kerül be neve a forrásokba, és a Bár-Kalán úri nemzetség, majd a Csák nemzetség Kisfaludy és Mihályi ágának elődei, utánuk talán ismét a király, a 15. század közepétől a Hunyadiak, annak végétől a Dóczyak és számos kisbirtokos, végül pedig a Károlyiak. Sajátos, hogy egy korszakban sem törekedtek a vásárhelyiek kiváltság- vagy szabadalomlevél megszerzésére. Talán megelégedtek azzal, hogy uruk mindig messze volt, és

nem tarthatta rajtuk állandóan a szemét. A Károlyiakkal azonban már kemény küzdelmet folytattak, és amint lehetett, megindították az önkéntes örökváltság iránt a tárgyalásokat.

A várost helyzeténél fogva a középkortól kezdve jobbágyparaszti népesség lakta, a 18. század közepéig csak a mindenkori papok és a földesurak tisztségviselői emelkedtek ki, ám közülük is számos lehetett a jobbágy ivadék. Nemes ekkor és később is fehér hollónak számított a településen, a környező mezővárosok népességéhez hasonlóan. Csanád megye nemesi közgyűlése például azért csak 1730-ban tudott megalakulni, mert szinte nem volt nemes a megyében, de Csongrád megyéé sem sokkal korábban, 1723-ban ült össze először. A kevés mezőváros: Makó, Nagylak, Szentés, Csongrád és városunk lakosságának társadalmi tagozódását az határozta meg, melyik család mekkora jobbágytelekkel rendelkezett, illetőleg mekkora volt a telekkel, vagy telekrésszel nem rendelkező házas vagy házatlan zsellérek száma. Némi változás e struktúrában akkor következett be, amikor egyre több nemes és értelmiségi, honorácior jelet meg a 19. század első felében.

Az egykori jobbágyok utódai paraszt gazdák lettek. Nagybirtok ennélfogva nem terpeszkedett Vásárhely határában, birtokstruktúrája kezdetben ezáltal meglehetősen arányosnak bizonyult. A Szántó Kovács-féle megmozdulás mégis ezért robbant ki, mert minden föld magánkézre került – nem úgy mint Szegeden, ahol a város, mint legnagyobb birtokos kisbérleteket hozott létre – és a 19. század utolsó évtizedeiben lejátszódott népességrobbanás következtében munkanélküliség, valamint egyéb szorító társadalmi és szociális gondok halmozódtak fel. Az ipar közel sem fejlődött annyira, hogy felszívja e népességtöbbletet. Mindez nemcsak Vásárhelyen alakult így, hanem a korabeli Magyarországon és Európa számos országában. Ekkor indultak tömegével a kivándorlók Amerika felé. Hogy ne magyar példát hozzunk, a korabeli német kivándorlók utódaiként ma 12 millió német ajkú él a két amerikai kontinensen.

Malmokon, néhány téglagyáron, a Kokron-féle kötszövő üzemen kívül az iparosítás első hulláma alig érintette meg Vásárhelyt. Népességének rétegződésén az iparosítás keveset mozdított. Többet a későbbi ún. szocialista iparosítás és a téveszesítés, ám az akkor alapított üzemek szétestek a rendszerváltozás után. Emléküket Kft-k és kisebb üzemek őrzik, akárcsak az egykori tsz-ekét. A változás elemző leírása bizonyára nem kis munkát ad majd a jövő helytörténészeinek.

Vásárhely szellemi élete mint annyi alföldi mezőváros társáé az egyházközségi életből sarjadt ki. Az egyházközségek élén nem egy esetben tudós papok álltak. Gondoljunk csak a Makón élt Szikszai Györgyre, aki a magyar reformátusok máig legjelentősebb imádságos könyvét, a Keresztyéni tanítások és imádságok (1786) címűt készítette, amely eddig 89 kiadást élt meg, vagy egyik utódára, az ugyancsak makói lelkész Szirbik Miklósrá, a város első történetírójára, továbbá Kis Bálintra a szentesi eklézsia történetének írójára, a Magyar Tudós Társaság levelező tagjára. Közéjük tartozott, az 1742-től Vásárhelyen szolgált Szőnyi Benjamin, az európai műveltségű lelkész, költő, énekszerző és történetíró. Vezetősükkal és az egyházközségek által létrehozott iskolákban – a vásárhelyit 1723-ban nyitották meg – nőtt fel a tájék értelmisége. A református papi mezővárosi történetírás utolsó nagy egyénisége Szeremlei Sámuel volt, aki ötkötetes városmonográfiájával az akadémiai tagságot nyerte el. Pozitívista, pontos adatok halmazát összegyűjtő szemlélete mellett kiemeli munkáját, hogy városának népéről ír, amivel a korban új hangot szólaltatott meg.

Könyvén túlmutat helyi jelentősége, hogy a város későbbi helytörténései mind az ő köpenyéből bújtak elő.

Amint Szeremlei munkásságát meghatározta tárgya, hasonlóképpen állt a helyzet más alkotó értelmiségekkel és művészekkel. A szegény ember és A szegény asszony élete című köteteivel, amelyet szülővárosa népéről írt, méltán érdemli meg Kiss Lajos, Bálint Sándor epitheton ornans-a (a legszögedibb szögedi) után, a legvásárhelyibb vásárhelyi nevet. A vásárhelyi talaj és gyökerek országos hírűvé emelték az ugyancsak néprajzos Tálasi Istvánt és Tárkány Szűcs Ernőt, továbbá a népdalgyűjtő Péczely Attilát, akárcsak az írók és irodalmárok közül Bibó Lajost, Kárász Józsefet és Grezsa Ferencet.

A város tehetséges lakosságából az ott élő értelmiség soraiból azután számosaknak messze vezetett a pályája, országos és nemzetközi hírnévre tettek szert. A tehetség mellett sok munkát és fáradtságot kívánó pályákon a csúcsra jutók közül emeljük ki, mintegy szimbolizálva és képviselve a többi nagyszerű teljesítményt nyújtó értelmiségit, az Imre családot, amely több jeles személyiséget adott az országnak. Imre Sándor (1820–1900) vásárhelyi gimnáziumigazgató később Kolozsvárott egyetemi tanár, nyelvújító és irodalomtörténész volt. A fia, Id. Imre József (1851–1933) szemész, a vásárhelyi szemkórház megalapítója, Kolozsvárt, majd Szegeden egyetemi tanár, az orvosi közélet megbecsült szereplője. Két fia közül Sándort (1877–1945) pedagógiai író, művelődéspolitikus és egyetemi tanár Szegeden. Miniszteri és államtitkári tisztséget is ellátott, később neveléstörténeti és neveléstani munkásságával jelentős hatást gyakorolt a korabeli pedagógiára. Testvére, a Vásárhelyen született József (1894–1945) a pécsi egyetem szemész tanára, majd rektora lett. A fővárosi szemklinika igazgatójaként a szemhøj „íves plasztikájának” műtétjét dolgozta ki. Az Imre család példája nemcsak fényes karriertörténetekkel szolgál, hanem arra is felhívja a figyelmet, hogy Vásárhely és a hozzá hasonló kisvárosok nagy tehetségeket adó, szárnyra bocsátó helyek, amelyek géniuszaik eredményeiből csak másodlagosan részesülnek. A dús humuszú televény legszebb hajtásai másutt borulnak virágba és érnek be.

Az időben és térben a hímes tavaszi mezőtől a plasztikusan sárgásbarnásba olvadó nyári-őszi színeken át, a téli havas zúzmarás folyópartig előttük megjelenő vásárhelyi táj, valamint a földdel és természettel együtt élő vásárhelyi ember, akinek arcát cserzetté égeti a nap és ráncokat rajzolnak rá az élet hétköznapijai és viharai, ihletet adtak a városban született és oda érkezett képzőművészeknek, elsősorban festőknek. A tájjal teljes harmóniában élő népesség rabul ejtett művészgenerációkat, csak gondoljunk Tornyai, Rudnai és Endre Béla nemzedékére, majd Kohán, Kajári és Németh József generációjára vagy a legutóbb távozott Fejér Csabára és Csikós Andrásra. Ezt a földszagú, örömeiben, bánataiban és drámáiban darabos világot csak a neki megfelelő, adekvát formai eszközökkel lehetséges kifejezni, erre pedig csak a realizmus egymástól sokszor eltérő formái és módszerei képesek.

Hódmezővásárhely története sajátosan alakult. Amíg a környező városok mezőgazdaságában a 20. század során monokultúrák: zöldség- és gyümölcsstermesztés, hagyma- és paprikatermesztés alakultak ki, addig ott megmaradtak a középkor óta honos szentemelés és állattartás mellett. Az inkább szemlélődésre és meditációra, mint zaklatott és mindenáron gazdagodásra hajlamos vásárhelyi nép megmaradt a hagyományos termelési formák mellett, ami sajátos hangulatot teremtett körülötte, amiből kifejlődött a város,

a nagy tanyaközpont világa, amelynek hangulata művészeket és tudósokat kapott meg, és kötött a településhez. A 20. század második felében bekövetkezett, máig tartó változások nyomán a város ma élő népének feladata, hogy saját karakterét újra rajzolja. Úgy legyen.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bácskai Vera–Gyáni Gábor–Kubinyi András: Budapest története a kezdetekről 1945-ig. Bp., 2000. BFL Várostartörténeti tanulmányok.
- Bácskai Vera: Városok Magyarországon az iparosodás előtt. Bp., 2002.
- Belényi Gyula: Az alföldi városok és a településpolitika (1945–1963). Szeged, 1996.
- Blazovich László: Városok az Alföldön a 14–16. században. Szeged, 2002.
- Dilcher, Gerhard: A városfogalom jelentéstartalma a történeti városkutatás számára. In: Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv I. Bp., 2006. 37–50.
- Hódmezővásárhely története I. Szerk. Nagy István–Szigeti János. Hódmezővásárhely, 1984.
- Hódmezővásárhely története II. 1–2. Főszerk. Szabó Ferenc. Szerk. Kovács István, Kruzsliz István Gábor, Szigeti János. Hódmezővásárhely, 1993.
- A Körös–Tisza–Maros köz települései a középkorban. Szerk. Blazovich László. Szeged, 1996.
- Kristó Gyula–Barta János–Gergely Jenő: Magyarország története elődeinktől 2000-ig. Bp., 2002.
- Kubinyi András: Városfejlődés és városhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén. Szeged, 2000.
- Kubinyi András: „Szabad királyi város” – „királyi szabad város”? In: Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv I. Bp., 2006. 51–61.
- Dr. Patariczáné Kelecsényi Magdolna–Szigeti János: Lakóhelyünk Hódmezővásárhely. Hódmezővásárhely, 1998.
- Szeremlei Samu: Hódmezővásárhely története I–V. Hódmezővásárhely 1900–1913.

